

Proti severju!

Nikari ne v dežele jasne,
Tjã, kjer solnčno se bleští zlató,
Kjer z vonjavo svojo rože krasne
In naránče vzduh polné sladkó.

Kjer na vsaki veji zeleneči
Čuje se preljubih ptičev glas,
Ptičev, ki priplúli hrepeneči
V čudoviti log svetál so v vas.

Ne! — a tjã, le tjã srcé veleva,
Kjer puščavi je podoben svet,
Tjã, kjer tožen prt snežén odeva
Davno, davno že premrli cvet.

Tjã, kjer čuti pesni ni nobene,
Kjer buči nevihta čez raván,
V spóne svoje vklepajoč ledene
Góli dob in smrečij gozd temán.

Kajti, kaj so cveti mi bogati,
Petje, solnce, stvarstva vsega čar
Proti tebi, vnučec moj ti zlati,
Ki te zrla nisem še nikdar!

Lujiza Pesjakova.

Bolška soteska.

Spisal S. Rutar.

Bolška soteska (Flitscher Klause) je najožji, globoko urezani klanec med Julijskimi Alpami. Na njegovi zahodni strani se vzdiga ravno nad Bolcem 2210 m visoki *Rombon* (Veliki vrh), a na vzhodni nekoliko višji vrhunec (2322 m) *Krnice*. Oba spuščata svoja gola rebra prav strmo k Bolški soteski, ki pri mostu le 532 m nad morjem leži. Tam doli se približujeta oba nasprotna obronka do 150—200 m. Skozi to sotesko si je izdolbla rečica *Koritnica*, ki izvira na južni strani *Mangarta* in se izliva v *Sočo* jugoiztočno od Bolca, jako romantično korito, ki je 50—60 m globoko, 470 m dolgo, a po nekaterih krajih samo dva metra široko. Po tem koritu je dobila rečica svoje ime *Koritnica*. Ravno sredi soteske drži čez korito omotičev most, s katerega se navadno kamenje meče doli v strašno globočino. Po tem mostu prestopi *predelska* cesta, ki je do sedaj vodila ob levi iztočni strani *Koritnice*, to rečico in pelje skozi skalno zaseko dalje proti Bolcu. Ta del ceste so dodelali še le l. 1850., dočim je stara cesta še le niže doli pod sotesko in koritom držala čez rečico ter se potem navzgor zavijala na bolško polje.

V sredi soteske, na južni strani mosta in ravno vrhu strahovitega prepada se je videla še do l. 1881. prav romantična razvalina, kakor

jo je bil naslikal prof. Adalbert Brechler in se je ob svojem času videla v „Illustrierte Zeitung“, potem v hrvatskem „Viencu“ (1874, str. 237) in na zadnje v dunajski „Heimat“ (1877, list 50). Tu se je videlo malo, štirioglato poslopje, jedno nadstropje visoko, a brez strehe, tako da so bili zidovi že razpadati začeli. Na dveh vnanjih, proti prepadu obrnenih oglih sta stala dva okrogla stolpa. Zapadna stran grada pa je bila od strme gorske stene tako dobro zavarovana, da jej ni bilo potreba stolpov. Vse poslopje je obdajalo dvorišče, katerega zid se je na zahodni strani naslanjal ob nepristopno omenjeno steno. Visoko gori na tej steni se je videlo še jedno, stolpu podobno zidanje, od katerega je vodil zid malo navzdoli po steni, na tistem mestu namreč, kjer bi se bilo lahko od zahodne strani po strmini doli do grada priplezalo. Do tako zavarovanega grada je bilo možno priti jedino po ozkem lesenem mostu, ki je držal na vzhodni strani čez globoko korito. Ako se je ta most vzdignil, bilo je nemogoče prodreti do grada.

Tu opisana slika razvaline v Bolški soteski dandanes ni več resnična. Jeseni l. 1881. so začeli namreč avstrijski ženisti popravljati stari grad in napravljati novo trdnjavo, katera naj bi sovražniku pot zapirala skoz Bolško sotesko, ali ga vsaj kolikor mogoče ustavljala na njegovem pohodu proti Koroški. Trdnjavico so lani dodelali po vseh modernih zahtevah in zdaj ima tudi svojo malo stražo, katera redno dohaja vsak mesec iz Trebiža.

Zgodovina starega grada v Bolški soteski je zelo zanimiva, ker je ž njo spojena zgodovina vsega bolškega okraja od XV. stoletja dalje. Bolško je bilo pod Avstrijo posebno glavarstvo, čigar načelnik je dobival ukaze naravnost od vlade v Gradci. Ta cesarski glavar je stanoval navadno v bolškem gradu in tu je tudi ljudstvo plačevalo svoje desetine, kajti cesarskih davkov so bili Bolčanje oproščeni celó do časa Francozov. Toda poglejmo, kdo in kdaj je sezidal bolški grad.

Ko so bili začeli Turki zadnja desetletja XIV. stoletja tudi Goriško obiskovati in so l. 1478. ob Soči gori čez Predel na Koroško prodrli, pošljejo Benečanje, posluživši se slabotne in nemarne vlade poslednjega goriškega grofa Leonharda, svojega pooblaščenca Jakopa Valvasona na Tolminsko, da bi zemljo pregledal in potem beneškemu senatu nasvetoval, kje naj se napravijo male trdnjave v obrambo proti Turkom. Ko je ta pooblaščenec prišel v tolminske in bolške gore, začudil se je njih prirodni lepoti, globokosti dolin in bistrosti vodá. Poslal je v Benetke zelo obširno poročilo, v katerem popisuje med drugim tudi romantično ležo in prirodno krasoto Tolminskega. Na to odloči senat postaviti malo trdnjavo v Bolški soteski. Ker je bilo mesto jako ugodno

ležeče in že od prirode same utrjeno, zato Benečanom ni bilo potreba veliko zidati in zares pričajo nam sočasni viri, da je bila bolška trdnjavica s početka le lesena. Za dovoljenje na goriških tleh utrjevati se takrat Benečanje nikogar niso vprašali, kakor so tudi samooblastno postavili l. 1472. trdnjavo Gradišče ob Soči na goriškem svetu. Benečanje so namreč mislili, da po zamrtji goriških grofov morajo vsa njih posestva na južni strani Julijskih Alp njim pripasti, kakor so bili že l. 1418—1420. pogoltnili akvilejsko patrijarhovino.

Večjo važnost zadobi bolški grad še le l. 1508., ko so bili Benečanje vse Goriško oteli cesarju Maksimiljanu. Beneški vojvoda Alvion o vrže tedaj močno posadko v bolški grad, da bi Avstrijci ne mogli pošiljati vojakov po predelski cesti na Goriško. Ko pa so bili Benečanje naslednjega leta z Goriškega pregnani in je avstrijski general Henrik Brunsviški brezvspešno oblegal poprej Čedad, potem Tolmin, obrne se ta zadnjič na Bolško, kjer so prebivalci kazali veliko nagnenje do Avstrije. Ko pride torej Brunsviški v Bolec, vzprejmejo ga radostno tamošnji prebivalci ter mu prostovoljno izročijo svoj grad in ves okraj. Izgovorijo si le, da mora avstrijska vlada varovati njih samostalnost in da jim ne sme nakladati nikakih bremen. Prevzeli so dolžnost, da hočejo sami braniti bolški grad pred Benečani. Za potrebe in vzdrževanje tega gradu odmenili so tri gozde, ki so še zdaj državna lastnina. Tako je dobil bolški grad svojo stalno posadko.

Ko je cesar Maksimilijan uredil Goriško grofijo, dal je tudi Bolčanom posebno glavarstvo. Prvi bolški glavarji so zapovedavali navadno ob enem tudi v Gradišči in Meranu, torej ob celi meji proti Benečanom. Tak branitelj beneške meje in bolški glavar je bil tudi znani junak Nikolaj Salm, ki se je pozneje zlasti odlikoval v bojih s Turki. Pozneje je bil mejni glavar Bonaventura d' Egk, ki dobi l. 1532. nalog od goriških stanov, naj dobro zastraži Bolško sotesko, da ne prodere kuga s Koroškega tudi na Goriško.

Najimenoitnejši bolški glavar je bil Filip Jurij Gera od l. 1612. do 1643. Ta je po polnem popravil, ali morda z nova prezidal bolški grad, katerega so Nemci poslé imenovali Thalberg (Dalberg). Ker grad ni imel zadosti pitne vode, iskal in stikal je tako dolgo po špranjah bližnjega skalovja, da je zasledil primeren studenec. Do njega je dal napraviti zložno pot in ga tako zavaroval, da ni mogel sovražnik do njega. Spomenik svojega delovanja je zaznamenoval sam z napisom na kamen, ki je sedaj vzdignjen ob novi cesti, ravno na onem mestu, kjer je bil studenec najden. Ta napis slove: „Der Woll Geporn Herr — Georg Philipp Her Von — Gera Hat Die Festung Dals Pavt Vnt Renovirt

Vnd Die Baser — Er Fonten. Im 1.6.1.3. Jar.“ Pod tem napisom je izdolben Gerin grb, v katerem se vidijo jelenje glave.

Važnost bolške trdnjave se je pokazala zlasti v drugi beneški vojski (1615—1617), ko je posredovala pošiljanje vojakov s Koroškega na Gorjsko. Pa tudi pozneje so jo skrbno varovali. Bolški glavavar kot zapovednik grada je imel pod seboj jednega topničarja (bombardirja) in štiri vojake, katere je plačevala vlada. Vender se je še le za francoskih vojná zopet ponudila prilika, da je grad z nova dokazal svojo strateško važnost.

Ko so l. 1797. Francozi posedli Gorico, začeli so kmalu napredovati ob Soči navzgor za umikajočo se avstrijsko vojsko. General Bajalich je bil pustil za seboj kot zadnjo stražo generala Köblösa z njegovo brigado. Ta se je moral pri svojem umikanji po predelski cesti neprenehoma bojevati s Francozi. Prišedši na Bolško, poséde s 500 granadirji grad v soteski ter se zapre v to trdnjavico. (Vodnik, Ljubljanske novice, 26. málega travna l. 1797.). V naglici so popravili vojaki grad in pripravili za obrambo, kolikor se je dalo, kajti sovražnik jim je bil za petami.

22. marca 1797. pridejo Francozi pred grad, utabore se ob stari cesti na vzhodni strani in začno trdnjavico oblegati. Posadka sicer hrabro odgovarja francoskemu ognju, ali kmalu sprevidi, da se ne bode mogla dolgo braniti proti tolikej sili Francozov. Zato sklene pomagati si z zvijačo. Ko se naredi zvečer trda noč, zapusti skrivaj jeden oddelek trdnjavo, drugi pa razkrijejo leseni most, ki je vodil preko globokega prepada, in ostanejo mirni v gradu. Francozi misleči, da je vsa posadka grad zapustila in boječ se, da bi Avstrijci ne posedli z nova tako važnega mesta, sklenejo še tisto noč polastiti se grada. Ko začno v temi korakati proti razkritemu mostu, popada jeden za drugim v globoko Korito. Ko pride tudi bobnar na most, zatoči se tuđi on z bobnom vred v prepad. Ali to nenavadno ropotanje bobna opomni Francoze, da tu mora nekaj posebnega biti. Ko se prepričajo o zvijači avstrijskih vojakov, razsrdijo se silno in sklenejo grad na vsak način v svojo pest dobiti. Kupijo si za suho zlato izdajalca (nekega pastirja), da jih je pripeljal na višočino nad gradom, s katerega se je prav lahko streljalo. Ko so tako Francozi zjutraj 23. marca posedli vse bližnje višočine, sprevidi posadka, da je nemogoče dalje držati se in ker ni bilo od nikoder nobene pomoči, vda se ob jedni uri popoldne. Francozi razderejo v naglici grad in odpeljejo vso posadko kot jetnike. Kmetje iz bližnje okolice so morali potem v raboto hoditi vlačiti ubite Francoze iz Korita in pokopavat jih. Pravijo, da je voda še v novejšem času orožje na dan metala.

Ljudstvo dan danes pripisuje vso to nesrečo Turkom. Pravijo, da je posadka, ko so se Turki približali, po gradu luči prižgala, odkrila most in potem zbežala. Od množice v Korito popadlih Turkov bila se je baje voda zaježila in je še v poznejših časih trupla in orožje nosila na dan (Novice 1862, list 35).

Dva cveta.

Cvet na gróbu tihem ráse —
Nežen cvet!

In ko ráse, pač smehljá se
Z bójo pisano odet:

„Zvéstost srčno, zvéstost večno
Javljam jáz.
Devo borno in nesrečno
Glasno pač proslávljam jáz!

„Ljúbljencu priklil sem mílo
Iz globín;
Njej, oh, njej pa z večno sílo
V srci cvéte nanj spomín!“ — —

Glej! in tam na vrtu ráse
Nežen cvet.

Ko pa ráse, pač smehljá se
Z bójo pisano odet:

„Danes še v laséh deklétu
Cvél bom jáz!
A ko cvél bom — v njenem cvetu
Zginil méni bode kras!

Srečo njeno jaz proslávljam
Vekomáj!
In nevésto jo pozdrávljam;
Bog jo žívi, Bog krepčaj!“ — —

Zgini cvet na gróbu — zgini
V prah zemljé!
Zgini, oh, kot njé spomini,
Zgini kot zvestóba njé!

A. Funtek.

Narodne stvari.

II.

Vedomec.

V tržaški okolici zapisal D. M. Obalovič.

Spoznati je človeka vedomeca po črnih obrvéh. Ljudstvo ima „vedomec“ za navadne ljudi, ki po noči ob poznih urah po hišah hodijo in se morejo tudi o tej priliki v razne živali izpreminjati. Ako človeka zjutraj, ko se probudi, členi na rokah ali nogah bolé, ali če mu po noči v težkem spanji sapo zapira, pravijo, da je tega človeka.